

НАУКОВИЙ ВИСНОВОК

Підготовлений членом Науково-консультативної ради
при Верховному Суді України, доктором юридичних наук,
професором Васильєвої Валентини Антонівни у співавторстві з аспірантом
Русином Олександром

I. Зміст запиту

На виконання звернення заступника голови Науково-консультативної ради при Верховному Суді України О. В. Константого проведено науково-правову експертизу щодо норми матеріального права, яка неоднаково застосована судом касаційної інстанції у подібних правовідносинах у справі за позовом Мармулаєвої (Хазової) Віри Володимирівни до Кримського державного авіаційного підприємства «Універсал-Авіа», третіх осіб – державного підприємства «Чорноморнафтогаз», закрите акціонерне товариство «Страхова компанія «Гарант-Система» про відшкодування моральної шкоди.

II. При проведенні науково-правової експертизи досліджувалися та використовувалися такі нормативно-правові акти:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року;
2. Кодекс законів про працю України № 322-VIII від 10 грудня 1971 року;
3. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18 березня 2004 року;
4. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16 січня 2003 року;
5. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» № 1105-XIV від 23 вересня 1999 року;
6. Закон України «Про страхування» № 85/96-ВР від 7 березня 1996 року;
7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового авіаційного страхування цивільної авіації» № 1535 від 12 жовтня 2002 року;

8. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» № 4 від 31.03.1995 року.

III. Документи, надані замовником, які досліджувалися при проведенні експертизи :

1) копія заяви В. В. Мармулаєвої до Верховного Суду України про перегляд судового рішення;

2) копія ухвали Верховного Суду України від 30.10.2012 р. про витребування матеріалів справи за позовом Мармулаєвої (Хазової) Віри Володимирівни до Кримського державного авіаційного підприємства «Універсал-Авіа», третіх осіб – державного підприємства «Чорноморнафтогаз», закрите акціонерне товариство «Страхова компанія «Гарант-Система» про відшкодування моральної шкоди;

3) копія ухвали Вищого спеціалізованого суду України від 22.10.2012 р. про допуск справи за позовом Мармулаєвої (Хазової) Віри Володимирівни до Кримського державного авіаційного підприємства «Універсал-Авіа», третіх осіб – державного підприємства «Чорноморнафтогаз», закрите акціонерне товариство «Страхова компанія «Гарант-Система» про відшкодування моральної шкоди до провадження Верховного Суду України;

4) Рішення Центрального районного суду м. Сімферополя в АР Крим у справі № 2-303/11 від 18 квітня 2011 р. за позовом Мармулаєвої (Хазової) Віри Володимирівни до Кримського державного авіаційного підприємства «Універсал-Авіа», третіх осіб – державного підприємства «Чорноморнафтогаз», закрите акціонерне товариство «Страхова компанія «Гарант-Система» про відшкодування моральної шкоди;

5) Ухвала Апеляційного Суду Автономної Республіки Крим у справі за позовом Мармулаєвої (Хазової) Віри Володимирівни до Кримського державного авіаційного підприємства «Універсал-Авіа», третіх осіб – державного підприємства «Чорноморнафтогаз», закрите акціонерне товариство «Страхова компанія «Гарант-Система» про відшкодування моральної шкоди, за апеляційною скаргою Помазана Віталія Євгенійовича в інтересах Мармулаєвої

В. В. на рішення Центрального районного суду м. Сімферополя АР Крим від 18 квітня 2011 року;

б) ухвала Вищого спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ за позовом Мармулаєвої (Хазової) Віри Володимирівни до Кримського державного авіаційного підприємства «Універсал-Авіа», третіх осіб – державного підприємства «Чорноморнафтогаз», закрите акціонерне товариство «Страхова компанія «Гарант-Система» про відшкодування моральної шкоди, за касаційною скаргою Мармулаєвої (Хазової) Віри Володимирівни на рішення Центрального районного суду м. Сімферополя АР Крим від 18 квітня 2011 року, ухвалу Апеляційного суду АР Крим від 13 липня 2011 року;

7) рішення Чорноморського районного суду Автономної Республіки Крим у справі № 2-5/10 від 14 січня 2010 року за позовом Мамонтової Лариси Петрівни, Ковальової Марини Іванівни, Конопацької – Руденко Лариси Петрівни до Кримського державного авіаційного підприємства «Універсал - Авіа», Міністерства транспорту та зв'язку України, третя особа ДАТ «Чорноморнафтогаз» про стягнення моральної шкоди;

8) Ухвала Апеляційного Суду Автономної Республіки Крим у справі за позовом Мамонтової Лариси Петрівни, Ковальової Марини Іванівни, Конопацької – Руденко Лариси Петрівни до Кримського державного авіаційного підприємства «Універсал - Авіа», Міністерства транспорту та зв'язку України, третя особа ДАТ «Чорноморнафтогаз» про стягнення моральної шкоди, за апеляційною скаргою Кримського державного авіаційного підприємства «Універсал-Авіа» на рішення Чорноморського районного суду АР Крим від 14.01.2010 року;

9) ухвала Вищого спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ у справі за позовом Мамонтової Лариси Петрівни, Ковальової Марини Іванівни, Конопацької – Руденко Лариси Петрівни до Кримського державного авіаційного підприємства «Універсал - Авіа», Міністерства транспорту та зв'язку України, третя особа ДАТ «Чорноморнафтогаз» про стягнення моральної шкоди, за касаційною скаргою

Кримського державного авіаційного підприємства «Універсал-Авіа» на рішення Чорноморського районного суду АР Крим від 14 січня 2010 року, ухвалу Апеляційного суду АР Крим від 21 червня 2011 року.

10) Постанова Верховного Суду України у справі за позовом Мамонтової Лариси Петрівни, Ковальової Марини Іванівни, Конопацької – Руденко Лариси Петрівни до Кримського державного авіаційного підприємства «Універсал - Авіа», Міністерства транспорту та зв'язку України, третя особа ДАТ «Чорноморнафтогаз» про стягнення моральної шкоди, за заявою Кримського державного авіаційного підприємства «Універсал-Авіа» про перегляд Верховним Судом України ухвали судді Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 5 вересня 2011 року.

IV. Аналіз нормативно-правових актів і наведених документів. Результати і висновки науково-правової експертизи

У наданій для аналізу ситуації необхідно звернути увагу на наступне : як передбачено ч. 1 ст. 173 КЗпП України шкода, заподіяна працівникам каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням трудових обов'язків, відшкодовується у встановленому законом порядку. Таким законом на сьогоднішній день є Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» № 1105-XIV від 23 вересня 1999 року.

Згідно із ч. 1 ст. 237-1 КЗпП України відшкодування власником або уповноваженим ним органом моральної шкоди працівнику провадиться у разі, якщо порушення його законних прав призвели до моральних страждань, втрати нормальних життєвих зв'язків і вимагають від нього додаткових зусиль для організації свого життя.

Як впливає з аналізу наведених правових норм до правовідносин, які виникають у зв'язку із шкодою, яка заподіяна каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я працівника, пов'язаним з виконанням трудових

обов'язків, мають застосовуватися саме норми трудового законодавства, оскільки такі правовідносини набувають характеру трудових.

Разом з тим питання, які пов'язані із відшкодуванням моральної шкоди, заподіяної фізичній особі каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи регулюються не тільки положеннями трудового законодавства, але й також нормами цивільного законодавства України, на які посилаються суб'єкти спірних матеріальних правовідносин, а саме ст. ст. 23, 1167, 1168, 1187 ЦК України.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 1167 ЦК України моральна шкода, завдана фізичній або юридичній особі неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю, відшкодовується особою, яка її завдала, за наявності її вини, крім випадків, встановлених частиною другою цієї статті. Крім того, згідно із п. 1 ч. 2 цієї статті якщо шкода завдано каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи внаслідок джерела підвищеної небезпеки моральна шкода відшкодовується незалежно від вини органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування, фізичної або юридичної особи, яка її завдала.

Джерелом підвищеної небезпеки, як передбачено ч. 1 ст. 1187 ЦК України, є діяльність, пов'язана з використанням, зберіганням або утриманням транспортних засобів, механізмів та обладнання, використанням, зберіганням хімічних, радіоактивних, вибухо- і вогненебезпечних та інших речовин, утриманням диких звірів, службових собак та собак бійцівських порід тощо, що створює підвищену небезпеку для особи, яка цю діяльність здійснює, та інших осіб. Шкода, завдана джерелом підвищеної небезпеки, відшкодовується особою, яка на відповідній правовій підставі (право власності, інше речове право, договір підряду, оренди тощо) володіє транспортним засобом, механізмом, іншим об'єктом, використання, зберігання або утримання якого створює підвищену небезпеку (ч. 2 ст. 1187 ЦК України).

Відповідно до ст. 23 ЦК України особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав. Моральна шкода, як передбачено положеннями ч. 2 цієї статті, полягає :

- 1) у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я;
- 2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів;
- 3) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна;
- 4) у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи.

Таким чином, виходячи з аналізу наведених правових норм, а також змісту ч. 1 ст. 1 ЦК України необхідно зробити висновок, що до правовідносин, які виникають у зв'язку із шкодою, яка заподіяна каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи внаслідок джерела підвищеної небезпеки положення ст. 23, 1167, 1168, 1187 ЦК України повинні застосовуватися тільки у випадку, якщо сторони перебувають між собою у спірних матеріальних правовідносинах, які за своїм характером є цивільно-правовими.

Зокрема, одним із критеріїв, який впливає на визначення характеру матеріальних правовідносин, які виникають у зв'язку із шкодою, яка заподіяна фізичним особам каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, є те, чи заподіяння такої шкоди пов'язано з виконанням фізичними особами трудових обов'язків, чи ні. Тобто, якщо шкода, заподіяна фізичним особам пов'язана з виконанням ними трудових обов'язків, то правовідносини, які виникнуть у цьому випадку за своїм характером будуть трудовими, а, отже, до таких правовідносин мають застосовуватися ст. ст. 173, 273-1 КЗпП України. В протилежному випадку такі правовідносини слід розглядати як цивільно-правові у зв'язку із чим до таких правовідносин слід застосовувати ст. ст. 23, 1167, 1168, 1187 ЦК України.

Як свідчить аналіз судових рішень наданих для проведення науково-правової експертизи саме під час виконання трудових обов'язків 28 квітня 2008 року загинув Іосенко В. Й., батько Мармулаєвої В. В., про що складено акт за формою Н-1, затверджений 14 червня 2008 року. Згідно із вказаним

актом Іосенко В. Й. перебував у трудових відносинах з ДАТ «Чорноморнафтогаз» і його смерть настала внаслідок нещасного випадку на виробництві.

Виходячи із зазначеного, а також враховуючи положення ст. ст. 173, 273-1 КЗпП України необхідно зробити висновок про те, що загибель 28 квітня 2008 року Іосенко В. Й., батька Мармулаєвої В. В., під час виконання ним трудових обов'язків, про що складено акт за формою Н-1, не є підставою для виникнення жодних матеріальних правовідносин між Мармулаєвою (Хазовою) В. В. та КДАП «Універсал-Авіа», які б за своїм характером були цивільно-правовими у зв'язку із чим не має підстав для застосування судами до таких правовідносин норм цивільного законодавства, а саме ст. ст. 23, 1167, 1168, 1187 ЦК України.

З огляду на зазначене не можна погодитись із позицією Верховного Суду України, який своєю Постановою від 5 березня 2012 року у справі за позовом Мамонтової Лариси Петрівни, Ковальової Марини Іванівни, Конопацької – Руденко Лариси Петрівни до Кримського державного авіаційного підприємства «Універсал - Авіа», Міністерства транспорту та зв'язку України, третя особа ДАТ «Чорноморнафтогаз» про стягнення моральної шкоди, за заявою Кримського державного авіаційного підприємства «Універсал-Авіа» про перегляд Верховним Судом України ухвали судді Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 5 вересня 2011 року відмовив КДАП «Універсал-Авіа» у задоволенні такої заяви. Як відзначено Верховним Судом України у вказаній Постанові (аркуш 6), установивши, що смерть працівників акціонерного товариства «Чорноморнафтогаз»: Мамонтова Є.В., Ковальова П.С., Конопацького О.В. – сталася внаслідок дії джерела підвищеної небезпеки – гелікоптера, власником якого є КДАП «Універсал - Авіа», суд першої інстанції, з висновками якого погодились апеляційний та касаційний суди, дійшов обґрунтованого висновку про покладення на КДАП «Універсал - Авіа» - власника джерела підвищеної небезпеки – обов'язку відшкодувати Мамонтовій Є.В., Ковальовій П.С., Конопацькій-Руденко О. В. моральну шкоду, завдану смертю їхніх близьких.

Тобто Верховний Суд України як і суди попередніх інстанцій у цій справі виходив із того, що правовідносини, які виникли у зв'язку із заподіянням шкоди життю відповідних працівників під час виконання ними трудових обов'язків є цивільно-правовими, а не трудовими.

Отож, підсумовуючи вище зазначене необхідно зробити висновок, що правовідносини, які виникли у зв'язку із загибеллю 28 квітня 2008 р. Іосенка В. Й., батька Мармулаєвої В. В., під час виконання ним трудових обов'язків, про що складено акт за формою Н-1, за своїм характером є трудовими, а не цивільно-правовими, у зв'язку із чим при вирішенні питання щодо відшкодування моральної шкоди Мармулаєвій В. В. Кримським державним авіаційним підприємством «Універсал-Авіа» суд повинен керуватися спеціальними положеннями ст. ст. 173, 273-1 КЗПП України, а не ст. ст. 23, 1167, 1168, 1187 ЦК України.